

KORXONALAR MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQ QARZDORLIGINI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHLATLARI

Payziyev Xamid Orziqulovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

mustaqil izlanuvchisi

<https://orcid.org/0009-0005-9258-7973>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20955939>

Mazkur tezisda korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda soliq qarzdorligining ta'siri, uni yuzaga keltiruvchi omillar hamda soliq qarzdorligini bartaraf etish mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, korxonalar faoliyatida moliyaviy intizomni mustahkamlash, soliq ma'murchiligini takomillashtirish va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali soliq qarzdorligini kamaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi va barqaror rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Korxonalarning moliyaviy barqarorligi ularning ishlab chiqarish faoliyatini uzluksiz davom ettirish, investitsiyalarni jalb qilish, ish o'rinlarini saqlab qolish hamda davlat byudjetiga majburiy to'lovlarni o'z vaqtida amalga oshirish imkoniyatlarini belgilaydi.

Korxonalar faoliyatida uchraydigan asosiy muammolardan biri soliq qarzdorligining yuzaga kelishidir. Soliq qarzdorligi korxonaning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, aylanma mablag'lar yetishmovchiligiga, kreditorlik qarzlarning ortishiga va investitsion jozibadorlikning pasayishiga olib keladi. Shu sababli soliq qarzdorligini bartaraf etish va uning oldini olish mexanizmlarini takomillashtirish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Soliq qarzdorligining mohiyati va korxona moliyaviy barqarorligiga ta'siri

Soliq qarzdorligi deganda soliq to'lovchi tomonidan qonunchilikda belgilangan muddatlarda davlat byudjetiga to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'lanmay qolgan qismi tushuniladi. Soliq qarzdorligi turli iqtisodiy va tashkiliy omillar natijasida yuzaga keladi.

Korxonalarda soliq qarzdorligining shakllanishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- ✓ moliyaviy resurslarning yetishmasligi;
- ✓ aylanma mablag'larning kamayishi;
- ✓ korxona daromadlarining pasayishi;
- ✓ iqtisodiy inqiroz va bozor talabining qisqarishi;
- ✓ soliq qonunchiligidagi o'zgarishlardan yetarli xabardor bo'lmaslik;
- ✓ buxgalteriya hisobi va soliq hisobining noto'g'ri yuritilishi;
- ✓ moliyaviy rejalashtirishning sustligi.

Soliq qarzdorligining ortishi korxonaning moliyaviy barqarorligiga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, korxona qo'shimcha jarimalar va penyalar to'lashga majbur bo'ladi.

Ikkinchidan, bank hisobvaraqlariga cheklovlar qo'yilishi mumkin. Uchinchidan, investorlar va kredit tashkilotlari nazarida korxonaning ishonchlilik darajasi pasayadi. Natijada korxona yangi investitsiyalar va kredit mablag'larini jalb qilish imkoniyatlarini yo'qotishi mumkin.

Shu bilan birga, soliq qarzdorligi davlat byudjeti daromadlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Byudjet tushumlarining kamayishi davlat tomonidan ijtimoiy va iqtisodiy dasturlarni moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklaydi.

Soliq qarzdorligini bartaraf etishning nazariy asoslari

Iqtisodiy nazariyada soliq intizomini ta'minlash va soliq qarzdorligini kamaytirish masalalari davlat fiskal siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarga ko'ra, soliq qarzdorligini kamaytirishda faqat ma'muriy choralar emas, balki iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlaridan ham samarali foydalanish zarur.

Nazariy jihatdan soliq qarzdorligini bartaraf etishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. **Soliq yukining maqbulligi.** Soliq stavkalari iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiruvchi darajada belgilanishi kerak.
2. **Soliq tizimining shaffofligi.** Soliq to'lovchilarga barcha ma'lumotlar ochiq va tushunarli bo'lishi lozim.
3. **Raqamlashtirish va avtomatlashtirish.** Soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish va nazorat qilish tizimlarini rivojlantirish zarur.
4. **Profilaktik yondashuv.** Soliq qarzdorligi yuzaga kelishidan oldin uning oldini olish choralari ko'rish muhim hisoblanadi.
5. **Mas'uliyat va rag'bat uyg'unligi.** Soliq majburiyatlarini o'z vaqtida bajargan korxonalarni rag'batlantirish bilan bir qatorda, qonunbuzarliklarga nisbatan samarali javobgarlik choralari qo'llash talab etiladi.

Mazkur tamoyillar asosida shakllantirilgan soliq siyosati korxonalarning moliyaviy holatini yaxshilash va davlat byudjeti daromadlarini barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

Soliq qarzdorligini bartaraf etishning amaliy mexanizmlari

Hozirgi kunda ko'plab davlatlarda soliq qarzdorligini kamaytirishga qaratilgan zamonaviy mexanizmlar qo'llanilmoqda. Ushbu mexanizmlar korxonalarning moliyaviy imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

Birinchi navbatda, soliq qarzlari restrukturizatsiya qilish mexanizmi muhim ahamiyatga ega. Bu usul orqali korxonalarga mavjud qarzdorlikni ma'lum muddat davomida bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyati yaratiladi. Natijada korxona ishlab chiqarish faoliyatini davom ettirgan holda o'z majburiyatlarini bajaradi.

Ikkinchi muhim mexanizm – elektron soliq monitoringi tizimidir. Raqamli texnologiyalar yordamida soliq organlari korxonalarning moliyaviy faoliyatini real vaqt rejimida kuzatib borishi mumkin. Bu esa qarzdorlikning erta bosqichlarida aniqlanishiga imkon yaratadi.

Uchinchi yo'nalish sifatida soliq to'lovchilar bilan maslahat va axborot xizmatlarini kengaytirish zarur. Ko'plab hollarda soliq qarzdorligi korxona rahbarlari va buxgalterlarining qonunchilikdagi o'zgarishlardan xabardor emasligi natijasida yuzaga keladi.

To'rtinchidan, korxonalarda ichki moliyaviy nazorat tizimini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Buning uchun korxonalar muntazam ravishda soliq risklarini baholashi va moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirishi lozim.

Beshinchidan, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalaridan foydalanish orqali soliq qarzdorligi xavfi mavjud korxonalarni oldindan aniqlash imkoniyati yaratiladi. Bu esa profilaktik choralarni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda soliq qarzdorligini kamaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar

So'nggi yillarda O'zbekistonda soliq tizimini modernizatsiya qilish va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Soliq ma'murchiligini soddalashtirish, elektron xizmatlarni joriy etish va tadbirkorlar bilan muloqotni kuchaytirish orqali soliq intizomini oshirishga erishilmoqda.

Elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa mashinalari, elektron hisobot tizimlari va soliq to'lovchining shaxsiy kabineti kabi xizmatlarning joriy etilishi korxonalarga soliq majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Shuningdek, ayrim hollarda korxonalarga soliq qarzlari bo'lib-bo'lib to'lash yoki kechiktirish imkoniyatlari yaratilmoqda. Bu esa iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelgan korxonalarning faoliyatini saqlab qolishga yordam bermoqda.

Biroq mavjud natijalarga qaramasdan, soliq qarzdorligini kamaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Jumladan, soliq risklarini baholash tizimini yanada takomillashtirish, korxonalar uchun moliyaviy savodxonlik dasturlarini kengaytirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda soliq qarzdorligini bartaraf etish muhim ahamiyat kasb etadi. Soliq qarzdorligi korxonalarning moliyaviy holatini yomonlashtirib, investitsion jozibadorligini pasaytiradi hamda davlat byudjeti daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, soliq qarzdorligini kamaytirish uchun soliq ma'murchiligini raqamlashtirish, qarzдорlikni restrukturizatsiya qilish mexanizmlarini kengaytirish, korxonalarda moliyaviy nazoratni kuchaytirish va profilaktik yondashuvlarni rivojlantirish zarur. Shuningdek, sun'iy intellekt va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali soliq qarzdorligini oldindan prognozlash va uning oldini olish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Natijada korxonalar moliyaviy barqarorligi mustahkamlanadi, tadbirkorlik faoliyati rivojlanadi va davlat byudjeti daromadlarining barqaror o'sishi ta'minlanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi materiallari.
4. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi ma'lumotlari.
5. Musgrave R.A. Public Finance in Theory and Practice.
6. Stiglitz J.E. Economics of the Public Sector.
7. Rosen H.S. Public Finance.
8. Zamonaviy soliq ma'murchiligi va fiskal siyosat bo'yicha ilmiy maqolalar va tadqiqotlar.